

עיונים בחינוך

במת דיון של הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

קץ האקדמיה בישראל?

עורך: אילן גור־זאב

בהוצאת הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

חברי המערכת: ד"ר לילי אורלנד, ד"ר דבי גולדן, ד"ר מיכאל כץ, פרופ' רחל הרץ-
לזרוביץ, פרופ' עפרה מייזלס

כתובת המערכת: "עיונים בחינוך", הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה, חיפה 31905

ISSN 0793-4637

עיצוב העטיפה: לנה אלנקווה

סדר ועימוד: פרדס הוצאה לאור

הדפסה: דפוס איילון, חיפה

על המשתתפים

יונס אבואלהיג'א דוקטורנט בחוג לחינוך אוניברסיטת חיפה. סיים בהצטיינות את התואר השני באוניברסיטת תל-אביב. כתב תזה בנושא "מכללה אקדמית בעיר נצרת".

חנן אלכסנדר פרופסור בפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה. ראש המכון לחינוך יהודי וראש תוכנית הלימודים של תלמידי חו"ל באוניברסיטת חיפה. פרופסור אלכסנדר שימש שנים רבות כעורך כתב העת *Religious Education* והוא כתב חיבורים רבים בנושאים כלליים בפילוסופיה של החינוך, חינוך יהודי, חינוך אסתטי וחינוך מוסרי.

יעקב ברגמן פרופסור בביה"ס למנהל עסקים באוניברסיטה העברית. סיים את הדוקטורט שלו בכלכלה באוניברסיטת ברקלי ולימד כמה שנים באוניברסיטת בראו. בשנים האחרונות פרופ' ברגמן פעיל מאוד באופן ציבורי ואקדמי במאמץ לשינוי פני האוניברסיטאות בישראל.

חיים גורדון חיים גורדון הוא פרופ' אמריטוס באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. פרופ' גורדון כתב ספרים ומאמרים רבים מאוד, שתורגמו לשפות רבות. חיים גורדון הוא פילוסוף של החינוך והשפעתו ניכרת מאוד במחקרים על בובר והמסורת האקזיסטנציאליסטית. חיים גורדון הוא בין הפילוסופים הבודדים בישראל שהקימו דור של תלמידים וממשיכיהם. כאקדמאי גורדון הוא מופת לפילוסוף מעורב ופעיל בענייני החברה. בימים אלה הוא מלמד באוניברסיטה הפתוחה בברלין.

אילן גורזאב פילוסוף של החינוך, מלמד בפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה. בין ספריו: לקראת חינוך לגלותיות; פילוסופיה, פוליטיקה וחינוך בישראל; אסכולת פרנקפורט וההיסטוריה של הפסימיזם; *Destroying the Other's Collective Memory*; *Conflicting Philosophies of Education in Israel/Palestine*. ספריו ומאמריו תורגמו לפולנית, סרבית, פורטוגזית, ערבית ואנגלית. מעורב מאוד בפעילות הקהילה האקדמית בישראל להגנה על החופש האקדמי ומתנגד חריף למגמת הכפפת האוניברסיטאות להגיון השוק.

שרה גורירוזנבלית שרה גורירוזנבלית היא פרופסור חבר במחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה באוניברסיטה הפתוחה והייתה ראש המחלקה בין השנים 1997-2002 היא סיימה את לימודי הדוקטורט באוניברסיטת סטנפורד שבקליפורניה ב-1984. פרופ' גורירוזנבלית כתבה ספרים ועשרות מאמרים בתחומי התמחותה: מחקר השוואתי של מערכות השכלה גבוהה, תכנון מערכות חינוך והכשרת מורים. היא הייתה חברה בכמה ועדות וגופים בינלאומיים שעסקו במחקר היבטים שונים של החינוך הגבוה. מאז 2003 היא חברה בוועדה המדעית של אירופה וצפון אמריקה במסגרת הפורום של יונסקו לקידום חינוך גבוה, מחקר וידע.

אנדראס גרושקה פרופ' אנדראס גרושקה הוא מחשובי הפילוסופים הביקורתיים בחינוך והדמות הבולטת ביותר בתחום הפדגוגיה הביקורתית בגרמניה. פרופ' גרושקה מעורב מאוד בעיצוב פדגוגיות אלטרנטיביות בחינוך בכלל ובחינוך הגבוה, בפרט. הוא עומד גם בראש הוועדה הצרפתית לעיצוב-מחדש של פני השכלה הגבוהה בצרפת וכותב על נושאים מגוונים. פרופ' גרושקה מלמד באוניברסיטת פרנקפורט, עומד בראש המכון הפרנקפורטי למחקר חינוכי-ביקורתי ועורך כתב-העת *Paedagogische Korrespondenz*.

ניצה דווידוביץ ד"ר ניצה דווידוביץ מלמדת במחלקה לחינוך ולמורשת ישראל במכללת יהודה ושומרון. חוקרת את המכללות האזוריות ותרומתן לחינוך הגבוה בישראל. עוסקת גם בחינוך לערכים ובהוראת השואה והעמקת הזהות היהודית.

אורי כהן ד"ר אורי כהן מרצה בחוג למדיניות ומנהל בחינוך, אוניברסיטת תל-אביב. עוסק בתהליכי כינונה ומסודה של מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל. עבודת הדוקטורט שלו עסקה בהיסטוריה של האוניברסיטה העברית ובמעבר מישוב למדינה תוך הדגשת המתח שבין האוטונומיה האקדמית המוסדית לבין ההסתגלות ללחצים הפוליטיים.

רות לין פרופ' לין היא ראש הפקולטה לחינוך באוניברסיטת חיפה. לשעבר ראש המגמה ללימודי נשים. פרסמה מחקרים רבים בסוגיית הסירוב לפקודה ובנושא השואה. בין ספריה *Conscience at War—The Israeli Soldier as a moral Critic (1996)*; *Escaping Auschwitz—A Culture of Forgetting (2004)*.

יקי מנשנפרויד סטודנט באוניברסיטת חיפה. בעל תואר ראשון בספרות ובתקשורת ותואר שני בהיסטוריה כללית. פרסם שני רומנים: "אקדמיה" (2000) ו"הכובש והכלב" (2004). כיום דוקטורנט בחוג לפילוסופיה ועוסק בפילוסופיה של הסוציולוגיה ובסוציולוגיה של התרבות.

דניאל ספרן-הון סטודנט באוניברסיטת תל-אביב. מסיים את לימודיו לתואר ראשון בהיסטוריה ובמדעי המדינה. פעיל בקהילת הסטודנטים ומראשי הסטודנטים המתנגדים למגמת האינדוסטריאליזציה של האקדמיה.

יעקב עירם פרופ' יעקב עירם עומד בראש הקתדרה לערכים באוניברסיטת בר-אילן. כיהן כיו"ר האגודה הישראלית לחקר החינוך. עוסק גם בחינוך לשלום, בסוציולוגיה של החינוך ובתחומים מגוונים אחרים בתחום המחקר החינוכי בארץ ובעולם.

משה צימרמן פרופ' משה צימרמן הוא מנהל מרכז קובנר להסטוריה גרמנית באוניברסיטה העברית, ירושלים. בין ספריו האחרונים: *Golliaths: German Past—Israeli Memory (2000)*; *Falle (2004)*.

יאיר צנזור יאיר צנזור (<http://math.haifa.ac.il/censor.html>) הוא פרופסור-מנהל בחוג למתמטיקה, בפקולטה למדעים והוראתם, וראש המרכז למתמטיקה חישובית וחישוב מדעי, באוניברסיטת חיפה. הוא עוסק באופטימיזציה מתמטית ויישומיה. הוא חבר ויו"ר הועדה הבינ-סנאטית (וב"ס) של האוניברסיטאות להגנה על העצמאות האקדמית מיום הקמתה בשנת 2001 ועד סוף 2004. (<http://www.weizmann.ac.il/isc/index.html>).

אלכס רייזנר ד"ר אלכס רייזנר הוא חוקר החינוך הגבוה באוסטרליה ופעיל שם מאוד כנגד מדיניות הממשלה האוסטרלית ביחס לחינוך הגבוה. מתחזק אתר אינטרנט העוסק בחינוך הגבוה: "The Funneled Web" <http://www.the-funneled-web.com>.

אורי רם ד"ר אורי רם הוא סוציולוג במחלקה למדעי ההתנהגות, אוניברסיטת בן-גוריון. הוא כותב על סוציולוגיה ביקורתית, ויכוח ההיסטוריונים, פוסט-ציונות, לאומיות, גלובליזציה ועוד. בין ספריו החברה הישראלית – היבטים ביקורתיים; שלטון ההון – עורך עם דני פילק, החברה הישראלית בעידן הגלובלי החברה הישראלית בעידן הגלובלי, (הקיבוץ המאוחד 2004); הגלובליזציה של ישראל: מקוורלד בתל אביב, ג'יהאד בירושלים (רסלינג 2005). *The Changing Agenda of Israeli Sociology—Theory, Ideology and Identity; Israelis in Conflict; Identities and Challenges* (Sussex AP, editor, with A. Kemp, D. Newman and O. Yiftachel).

תוכן העניינים

- 7 דבר העורך
- 9 רות לין
האקדמיה, או הקץ?
- 11 חיים גורדון
דו"ח מלץ: הרס ההצטיינות האקדמית
- 23 שרה גורי-רוזנבליט
אוניברסיטה: מקורותיה האידיאיים והתגלמויותיה המגוונות
- 69 משה צימרמן
רעיון האוניברסיטה, המדע והמדינה בפרספקטיבה היסטורית
- 92 יאיר צנזור ואילן גור-זאב
מאבק הקהילה האקדמית על עתיד האקדמיה בישראל
הערכות אלטרנטיביות על פעולת "הוועדה הבין-סנאטית של האוניברסיטאות
להגנה על העצמאות האקדמית"
- 110 יקי קולינה מנשנפרוינד
אוניברסיטה – לשם מה?
לקראת מניפסט סטודנטיאלי
- 128 אורי כהן
מוסדות ניהול האוניברסיטאות: מיסוד המודל הדואלי
- 169 דניאל ספרן-הון
הסטודנטים ו"המודרניות השנייה"
מבט "אופסימיסטי" על הסטודנטים והאוניברסיטה של תל-אביב

- 193 **אילן גור-זאב**
האקדמיה, מאלת-התמיד ואפשריותה של משמעות בעולם פוסט-מודרני
- 252 **אורי רם**
מעמד הידע באקדמיה הישראלית
ישעיהו לייבוביץ, עמותת "בשער" והאתגר הפוסט-מודרני
- 275 **יעקב ברגמן**
בירה זו בלא מנהיג
- 303 **יונס אבו אלהיג'א**
מדוע טרם הוקמה אוניברסיטה ערבית בישראל?
- 312 **ניצה דוידוביץ ויעקב עירם**
על פרשת דרכים
השפעתן של המכללות האזוריות על מפת ההשכלה הגבוהה בישראל
- 360 **Alex Reisner**
A Gresham's Law for Australian Academe
- 383 **Andreas Gruschka**
Die aktuelle Modernisierung der Hochschule vor dem
Gericht der Idee der Universität
- 387 **Andreas Gruschka**
The politics of modernisation judged by the idea of academic freedom
- 396 **Hanan Alexander**
Democracy, Knowledge Growth, and the Education of Citizens
Emerging Trends in the Governance of Israeli Higher Education
- 397 **מפתח נושאים**
- 404 **מפתח שמות**

דבר העורך

כתב־העת "עיונים בחינוך" קם לתחייה. התנערותו מבור הגוויות האקדמיות ההולכות ומתרבות לנגד עינינו לא נתאפשרה אלא בתנאים מיוחדים ביותר. הוא קם לתחייה כדי להכריז על הגלייתה של האידיאה האקדמית ועל התמוססותו של אותו עולם ארוטי־אינטלקטואלי של השכלה גבוהה וחיים אוניברסיטאיים, שהיו יסוד לתקווה ולקדמה הומניסטית לקראת אופק של חברה נאורה, משגגת וחופשית. כמעט מייאשת ומחניקה היא המציאות האינסטרומנטאלית, שאליה נכנס "עיונים בחינוך" במתכונתו החדשה. תהליך הכנתו של כרך מאמרים זה, ולא רק הנסיבות שהצדיקו את הוצאתו־לאור, מהווים רקוויאם לחופש האקדמי; רקוויאם לחזון השגב האנושי על דרך חיי ההגות החופשית, העיון הדיאלוגי והמחקר היצירתי האוטנטי. תהליך התיעוש, האנטי־אינטלקטואליזם, ההפרטה והמסחור של האוניברסיטאות, שאותו חוקר ומעריך הכרך הנוכחי לא נשאר בחיבוק ידיים לנוכח התגבשותו של אוסף מאמרים זה, העוסק בשאלה "האם אנו עומדים נוכח קץ האקדמיה?" הכפפת האוניברסיטאות להגיון השוק הפכה לעובדת חיים בעלת נוכחות עזה, שהתפרצותה לא ידעה רחמים וכמובן שלא נאלמה דום בשעריו של כרך זה של "עיונים בחינוך".

כתב־העת הופך בזה לסדרת ספרי מאמרים, שלא ערכם של המחקרים והעיונים שבה, אלא הצלחתה בשוק הסחורות הקפיטליסטי תקבע אם יקצבו לה חיים ובאילו תנאים. הפיכת כתב־העת לספר מאמרים משקפת את השתלבותו במנגנון הייצור הקפיטליסטי, שאמת־המידה העליונה לגביו היא הרייטינג והשורה התחתונה בחשבון הבנק. המעתק הוא גם מעתק אתי: לא בחופש אקדמי המובטח על־ידי מסורת ביקורתית־אחראית מצויד כעת העורך, אלא בחירות ממין אחר; חירות שמכלכל השוק. הגענו לכך שתנאי יסוד לעצם הוצאתו־לאור של כתב־העת הוא כישרונו של העורך לגייס בכוחות עצמו מימון בשוק בתור יזם חופשי; בה־בעת, אין בכך כדי להבטיח לא את החופש האקדמי המסורתי ואף לא את עצמאותו כקבלן עצמאי בעריכת כתב־העת. במרחב האקדמי אין ההפרטה

מלווה ביתר עצמאות, או בהתפתחות האחריות של החוקרים כאינטלקטואלים-יוצרים ומעורבים, אלא דווקא בשכלול הכפפתם לשליטה ריכוזית ובהעצמת חשיפתם לגחמות מבניות ולמניפולציות אקראיות.

בתנאים אלו הופך כעת "עיונים בחינוך" לכתב-עת בינלאומי ובמסגרתו יראו-אור גם כרכים באנגלית, שיופצו ברחבי העולם האקדמי כולו. רבת-חומיות, בין-תחומיות, ריבוי אוריינטציות ומסורות אינטלקטואליות ומחקריות יהוו נקודת-מוצא לעבודתנו. שפות אקדמיות שונות ומסורות יריבות יזמנו תדיר לבמה זו לשם עריכת דיון אינטלקטואלי בעל פרופיל ציבורי רחב בשאלות התיאוריה והפרקטיקה של החינוך. הבטחנו לעצמנו להעמידו בחזית העולמית של כתבי-העת האקדמיים ויש בדעתנו לעשות ככול יכולתנו כדי לממש הבטחה זו.

חידוש הוצאת-רלאור של כתב-עת זה, התאפשר הודות ליוזמתה של פרופ' רות לין, דיקן הפקולטה לחינוך באוניברסיטת חיפה, שהזמינה אותי לערוך את "עיונים בחינוך" והבטיחה לי עצמאות ותמיכה בהחלת שינויים וחידושים רדיקליים. אני מבקש לנצל במה זו כדי להודות לה על האמון שנתנה בי ובמערכת "עיונים בחינוך".

ברצוני להודות בהזדמנות זו למתנדבים הרבים והטובים, באוניברסיטה ומחוץ לגבולותיה, שהתגייסו לעזרת העיונים הללו בפרקטיקה ובתיאוריה של החינוך – כדי לאפשר את הוצאת-רלאור של הכרך. מקום מיוחד שמור כאן לגב' רוני תורן, עוזרת ההוראה שלי, שהתנדבה לסייע גם כאן בנפש חפצה, ביעילות ובהתמדה.

תרומה מיוחדת במינה תרמו חברי המערכת, שגילו התנהגות כמעט בלתי-רציונלית, מבחינת הגיון השיטה האקדמית החדשה, הסכימו להיענות להזמנתי, התגייסו למשימה, עבדו בהתנדבות, ללא לאות, והבטיחו את הוצאת-רלאור של "קץ האקדמיה בישראל?". מעומק ליבי אני מבקש להודות לד"ר לילי אורלנד-ברק, לד"ר דבי גולדן, לד"ר מיכאל כץ, לפרופ' רחל הרץ-לזרוביץ' ולפרופ' עפרה מייזלס על הרוח הטובה, על המסירות ועל העבודה המשותפת הפורייה והכול-יך נעימה.

תודה גם לתורמים הרבים והטובים, שתמיכתם הכלכלית אפשרה את הוצאת-רלאור של כרך מאמרים זה.

אילן גור-זאב, עורך

Studies in Education

The End of Israeli Academia?

Editor: Ilan Gur-Ze'ev

Editorial Board: Deborah Golden, Rachel Hertz- Lazarowitz, Michael
Katz, Ofra Mayselless, Lily Orland-Barak

Published by the Faculty of Education, University of Haifa, Haifa 31905, Israel

קץ האקדמיה בישראל?

עורך: אילן גור-זאב

בהוצאת הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

קץ האקדמיה בישראל?

האם עומדים אנו על סף קיצה של מסורת אקדמית בת כשמונה מאות שנים, שאפשרה, שיקפה והשגיבה את המדע החדש, האינטלקטואל, הדמוקרטיה והחינוך ההומניסטי? מיהם כיום אויבי האידיאה האקדמית ומהם האינטרסים שלהם? ושמא במקום להיאבק בה מוטב לחנוג את הטרנספורמציה של האוניברסיטאות בישראל ובחלקים אחרים של הגלובוס? האם לא נכון יותר להיבלע בתהליכי הגלובליזציה הקפיטליסטית, הפורעת ומנכסת את המסורות, הסדרים והיעודים הישנים ומכתיבה סדר-יום חדש, תכליתני, שעניינו החלה גורפת, חסרת מעצורים, של הגיון השוק על כלל הרובדים והמימדים של הקיום האנושי?

כך מאמרים זה עוסק בשאלות אלו בהקשרן ההיסטורי, הפילוסופי, החינוכי והפוליטי, מתוך תשומת לב מיוחדת להקשר הישראלי. למאבק על עתיד האוניברסיטאות יש השלכות מיידיות על עתיד הדמוקרטיה הישראלית ולא על האפשרויות הטכנו-מדעיות והעתיד הכלכלי של ישראל בלבד. "קץ האקדמיה בישראל?" בוחן מזוויות שונות ומגוונות את הרקע לעימות, את האינטרסים, האידיאולוגיות והכוחות היריבים – ואת האלטרנטיבות העומדות על הפרק. משתתפים בכרך כמה מהמעורבים המרכזיים במאבק וכמה מהבולטים שבחוקרי ההשכלה הגבוהה ומהבכירים שבמבקרי התרבות בישראל.

0 4520002001 4
דאנאקוד 452-2001
מחיר מומלץ 65 ש"ח

עיונים בחינוך

בהוצאת הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה